

**MA'NAVIY TARBIYANING SAMARALI VA TA'SIRCHAN USULLARI: EMPIRIK
TAJRIBALAR ASOSIDA.**

Ramazonova Munira G'ulomjonovna.

mustaqil tadqiqotchi.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining tarixi muzeyi rahbari.

Telefon raqami - Tel. (90) 829 85 00

Annotatsiya. Ushbu maqolada ma'naviy tarbiyaning samarali va ta'sirchan usullarini qo'llash uchun empirik tajribalari asosida shakllantirishda artpedagogik talablar o'smirlar orasida san'at turlariga qiziqishning qanchalik ommalashganini, o'smirlar ulardan qanday foydalana olishlarini ko'rsatib boradi. Bu bejiz emas, chunki, hozirgi kunda san'atning inson hayoti, tarbiyasidagi roli ortib bormoqda. Artpedagogika o'smirlarga ijtimoiy-siyosiy, badiiy, ma'naviy-ma'rifiy, g'oyaviy bilim asoslarini singdiradi. U o'smirlar g'oyaviy-estetik dunyoqarashining shakllanishi va mustahkamlanishi yo'lida asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

**EFFECTIVE METHODS OF SPIRITUAL EDUCATION: BASED ON EMPIRICAL
EXPERIENCE.**

Abstract: In this article, art-pedagogical requirements for the application of effective and effective methods of spiritual education, based on empirical experiences, show how popular the interest in art forms is among teenagers, and how teenagers can use them. This is not for nothing, because nowadays the role of art in human life and education is increasing. Art pedagogy inculcates the basics of socio-political, artistic, spiritual-educational, ideological knowledge in teenagers. It serves as the main foundation for the formation and strengthening of the ideological and aesthetic outlook of teenagers.

**ЭФФЕКТИВНЫЕ И ДЕЙСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ:
НА ОСНОВЕ ЭМПИРИЧЕСКОГО ОПЫТА.**

Абстрактный: В данной статье арт-педагогические требования к применению эффективных и действенных методов духовного воспитания, основанные на эмпирическом опыте, показывают, насколько популярен интерес к видам искусства среди подростков, и как подростки могут их использовать. И это не зря, ведь в наши дни

возрастает роль искусства в жизни и образовании человека. Художественная педагогика прививает подросткам основы общественно-политических, художественных, духовно-воспитательных, идеологических знаний. Оно служит основным фундаментом формирования и укрепления идейно-эстетического мировоззрения подростков.

Kalit so'zlar. *Ta'lim, tarbiya, milliy qadriyatlar, artpedagogika, emperik, jamiyat, davlat, manfaat, millat, badiiy, xalq, ma'naviyat, ma'naviy qadriyatlar, yurtga muhabbat, sadoqat, fidoyilik.*

Keywords: *Education, training, national values, art pedagogy, empire, society, state, interest, nation, artistic, people, spirituality, spiritual values, love for the country, loyalty, dedication.*

Ключевые слова: *Образование, воспитание, национальные ценности, художественная педагогика, империя, общество, государство, интерес, нация, художественный, народ, духовность, духовные ценности, любовь к Родине, верность, преданность делу.*

MA'NAVIY TARBIYANING SAMARALI VA TA'SIRCHAN USULLARI: EMPIRIK TAJRIBALAR ASOSIDA.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan inson qadrini ulug'lash, aholimiz manfaatlarini ta'minlash, buning uchun kuchli iqtisodiyot barpo etish kabi muhim vazifani hayotga tadbiq etish maqsadida 2024 yil mamlakatimizda "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilindi. Bizningcha, "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash" degan iboraning tagida olam-olam ma'no mujassam. Avvalo, mamlakatimiz yoshlar mamlakati.

Aholimizning 60 foizdan ortig'ini yoshlar tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston– 2030 strategiyasi to'g'risidagi Farmonida yoshlarga oid davlat siyosati va sport yo'nalishlardagi islohotlar, yoshlarning zamonaviy kasb bilan mashg'ul bo'lishini ta'minlash, ta'lim sifatini oshirish, madaniyat o'chog'iga aylantirish uchun ta'lim-tarbiyaning interaktiv usullarini joriy qilish, milliy qadriyatlar va ma'naviy merosni asrab-avaylash, keng ommalashtirish, rivojlantirish talab etilishi belgilab berildi. Avvalo, "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" degan tushunchaga izoh bersak: "Biznes" so'zining lug'aviy mag'zi inglizcha business – ish, mashg'ulot, korxonalar, degan ma'nolarni anglatadi. Demak, biznesni qo'llab-quvvatlash deganda bandlikni, mashg'ullikni, korxonalarni qo'llab-quvvatlashni tushunishimiz kerak. Shuningdek, biznes deganda, faqat pul topishga qaratilgan sohani emas, balki doimiy ravishda e'tiborga, qo'llab-

quvvatlashga ehtiyoji bor sohani tushunish lozim. Ya'ni davlat tomonidan biznes qanchalik qo'llab-quvvatlansa, biznes ham mamlakatning rivojiga, taraqqiyotiga, xizmatlar sifatining oshishiga, mamlakat imijining ko'tarilishiga va alaloqibat xalqning farovonligiga xizmat qiladi. Yoshlar bandligini ta'minlaydi, yoshlarning noqonuniy migratsion jarayonlarga jalb etilishini kamaytiradi. Ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, har tomonlama sog'lom shaxsni shakllantirish, jahon talablariga javob bera oladigan raqobatdosh kadrlarni yetishtirib berish ota-onalar va o'qituvchilar oldidagi eng muhim burchdir²⁶. Men so'zimni L. Tolstoyning mashhur so'zlarini eslatish bilan davom ettiraman. "Nima yaxshiligini bilish uchun nima yomonligini, nima qilish kerakligini bilish uchun nima qilmaslik kerakligini bilish lozim."

Bizga ma'lumki, o'zbek psixologlaridan N. Shomurotova tomonidan "professional ota-ona" degan tushuncha kiritilgan. Bu – er-xotin ota-ona bo'lishidan oldin bola tarbiyasi bo'yicha puxta nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lishi shartligini anglatadi. Bu fikrga yaqinroq xulosani yana bir mashhur ayol Klara Setkin ham aytgan edi.

"Pedagogik bilimlarga ega bo'lmagan ayol (bolaning o'n marta o'z onasi bo'lsa ham) haqiqiy insonni tarbiyalay olmaydi. Bola tarbiyasini unga ishonib bo'lmaydi", -- deb yozgan edi. K. Setkin. U ona qanchalik mehribon, bolasini sevadigan va sevimli odam bo'lmasin, pedagogik bilimlarga ega bo'lmasa, bola tarbiyasidan chetlashtirishi kerak, deb hisoblaydi²⁷. Shu nuqtai nazardan bola tarbiyasi masalasiga jiddiy qarash kerak. Tarbiyaning makoni bo'ladi. Hozirgi zamon burungi sokin yillar emas, balki hayot o'ta tezlashgan, tahlikali, murakkab... Tarbiyaning natijasi ushbu zamon talablariga javob berishi lozim. Biz XXI asrda yashayapmiz, ya'ni uchinchi Renessans va Yangi O'zbekiston bolalariga zamonaviy usulda internetdan foydalanishni o'rgatish uchun avval o'zimiz bilishimiz kerak. O'zimiz bilmasak, Poliglot, Skype dasturlaridan foydalanishga bolamizni qanday qiziqtiramiz? Yangi zamon, globallashuv bobo-momolarimiz bilgan udumlarni ham, ular bilmagan yangi, zamonaviy bilim va texnologiyalarni ham qo'llashimizni talab qilayotir.

Ayonki, o'smirlarni vatanparvarlik ruhda tarbiyalash oiladan boshlab, bog'cha, maktab va oliygohlarda shakllanib boradi. Muhtaram Prezidentimizning "Yangi O'zbekiston strategiyasi" asarining IV bandi 41 va 70-maqсадlarida "yoshlarni san'at dunyosiga oshno etish, kompyuter va IT

²⁶ "Fazilatli avlod" 7-18 yoshli bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha qo'llanma. 7-bet. M. Quronov pedagogika fanlari doktori, professor.

²⁷ "Fazilatli avlod" 7-18 yoshli bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha qo'llanma. 61-bet.

texnologiyalari sohasida bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari uchun zarur jihozlar bilan ta'minlangan 100 mingdan ortiq bepul to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish, yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usi, bag'rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta'sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo'lgan qat'iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash²⁸. V bandining 71-maqсадida "maktablarni chinakam ma'naviyat va ma'rifat, madaniyat o'chog'iga aylantirish uchun ta'lim-tarbiyaning interaktiv usullarini qo'llash, mafkuraviy xurujlarga qarshi milliy g'oya asosida birgalikda kurashish, oila, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash va shu asosda ma'naviy tarbiyaning uzviyligini ta'minlash ko'nikmasini shakllantirish²⁹, maqsad qilingan. Bu maqsadlar ostida ham bizning ta'lim tizimdagі sharqona va milliy qadriyatga aylangan "ma'naviy tarbiya asosida ta'lim berish" tamoyili asos sifatida namoyon bo'lib turibdi. Bu jarayon "Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konseptsiyasi"da ko'zda tutilgan vazifalarning amali sifatida yuzaga chiqadi.

Ta'lim va tarbiya bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lganidek, ma'naviyat va ma'rifatni ham bir-biridan ajratib bo'lmaydi.

Men izlanishlarim natijasida, ma'naviy tarbiyaning emperik tajribalari asosida "ko'rsatib tarbiyalash metodi"dan foydalanish lozim, degan xulosaga keldim.

Tadqiqot yuzasidan tajriba-sinov ishlari Toshkent shahri, Buxoro, Namangan viloyatlarida tanlab olingan tajriba va sinov maktablarida o'smirlar bilan olib borildi. Tadqiqot olib borish jarayonida, O'zbekiston xalq rassomi Rahim Ahmedovning "Ona o'ylari" suratini ko'rsatib, mazmunini aytib berdim. Keyin xuddi shunga o'xshash "Ona o'ylari" nomli hikoyani shunchaki rasmlarsiz gapirib berdim. Keyingi darsda o'tgan mavzu bo'yicha savol berdim: "Ona o'ylari" hikoyasi kimning yodida qoldi?" Ularning aksariyati tasviriy san'atdagi "Ona o'ylari" hikoyasini so'zlab berishdi.

Natijada tasviriy san'at vositasida o'smirlar ma'naviyatini rivojlantirish, ularning qay darajada xotirasida eslab qolish qobiliyati, iste'dodi sinab ko'rildi. O'zbekiston tasviriy san'ati durdonalarini yaxshi bilish va o'z xulqida ma'naviy qadriyatlar ustuvorligi, afzalligi va yuqori darajada ekanligi yanada isbotlandi. Ma'anaviy tarbiyaning samarali va ta'sirchan usullari emperik tajribalar asosida o'zini oqladi. Tasviriy san'at to'garaklari faoliyatida o'smirlarni ma'naviy-estetik tarbiya jarayonini o'rganish, bu borada artpedagogik texnologiyalardan foydalanish talab darajasida emasligini

²⁸ https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144

²⁹ https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144

ko'rsatdi. 82 nafar to'garak rahbarlari orasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra respondentlarning 69 foizi o'z faoliyatlarida artpedagogik texnologiyalardan foydalanmasliklari, 23 foizi qisman foydalanishlari va 8 foizi esa muntazam foydalanishlari aniqlandi. Buning natijasida to'garaklarda ma'naviy tarbiya samaradorligi rahbarlarning shaxsiy namunasiga, mahoratiga va boshqa sub'ektiv omillarga bog'liq bo'lib qolmoqda. Ushbu muammoni hal qilish maqsadida professor Sh. Mustafoyev tomonidan ishlab chiqilgan, qamrov hajmiga ko'ra umumiy pedagogik, xususiy pedagogik va modulli kichik universal texnologiya modifikatsiya qilindi va artpedagogik texnologiya shaklida tasviriy san'at to'garaklari faoliyatiga moslab, joriy qilindi. Chunki didaktik o'yinli, fikrlashga o'rgatuvchi, suggestiv texnologiyalar universal xarakterda bo'lib, badiiy to'garaklar xususiyatlariga mos kelishi tasdiqlandi.

Ma'naviy tarbiyaning emperik tajribalari asosida shakllantirishda ko'rsatib tarbiyalash metodi singdirilishi mustahkam asoslab qo'yilgan. Masalan, "Yaponiya. Uni qanday tushunish kerak" kitobi muallifi Ikeno Osamu qiziq bir tajriba haqida yozadi. Yapon onalari va yevropalik onalardan bolalari bilan birga piramida yig'ish so'ralgan. Yapon onalari dastlab o'zlari yiqqan va keyin bolalardan takrorlashni so'ragan. Agar bolalar biror narsani o'xshata olmasa, ular ishni qayta boshlagan.

Yevropalik onalar esa boshqa usulini tanlagan: ular bolalarga piramida qanday yig'ilishini batafsil tushuntirgan. Keyin esa bolalarga ishni bajarishni taklif qilgan. Ko'rinib turibdiki, yapon onalari "men kabi qil" tushunchasini bergan bo'lsa, g'arblik onalar faqat nazariyani tushuntirib, bolalarni hammasini o'zi bajarishga majbur qilgan.

Shuning uchun yapon ta'limi va tarbiyasi "hijjalovchi" deb ataladi. Yapon onalar kamdan-kam hollarda bolalarni qilib ko'rmagan ishini qilishga majburlaydi. Ular avval misol ko'rsatib, bolada shu ishni qilishga xohish uyg'otadi³⁰.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviy tarbiyaning samarali va ta'sirchan usullarini qo'llash uchun emperik tajribalari asosida shakllantirishda artpedagogik talablar o'smirlar orasida san'at turlariga qiziqishning qanchalik ommalashganini, o'smirlar ulardan qanday foydalana olishlarini ko'rsatib boradi. Bu bejiz emas, chunki, hozirgi kunda san'atning inson hayoti, tarbiyasidagi roli ortib bormoqda. Artpedagogika o'smirlarga ijtimoiy-siyosiy, badiiy, ma'naviy-ma'rifiy, g'oyaviy bilim asoslarini singdiradi. U o'smirlar

³⁰ "Fazilatli avlod" 7-18 yoshli bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha qo'llanma. 130-bet.

g'oyaviy-estetik dunyoqarashining shakllanishi va mustahkamlanishi yo`lida asosiy poydevor bo`lib xizmat qiladi.

O`smir yoshlarga milliy va jahon tarixini o`rganish jarayonida badiiy qadriyatlar mohiyatining ochib berilishi, alohida belgilari bo`yicha o`rganib chiqilishi, ularning o`ziga xos mazmuni taqdim etilishi maqsadga muvofiq. Buning uchun o`smirlar yuksak badiiy qadriyatlar mezonlari bilan tanishtirilishi lozim. Albatta, badiiy asarning g`oyasi, mantiqini bilish, tahliliy o`rganish, uning g`oyaviy mazmunini emotsional-estetik idrok etish, badiiy idrok etilayotgan asarga qadriyatli bo`lish kabilar katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlarga O`zbekiston tasviriy san'ati orqali darslarni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkillashtirish, yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda dolzarb ahamiyatga egadir.

Birinchidan, o`smirlarning badiiy, g'oyaviy qarashlarini virtual pedagogik o`rganish, mashhur kartinalar, kishilar tasviriy san'at haqidagi aforizmlari, hikmatli fikrlari, qarashlarini o`rtaga tashlab, ularga badiiy to'garaklar a'zolarining munosabatlarini rivojlantirib borish;

Ikkinchidan, o`smirlarda ma'naviy tarbiyaning e'tiqodni shakllantirishda milliy tasviriy san'at namunalari, buyuk o'zbek musavvirlari haqida axborot olishga yo'naltirilgan artpedagogik suhbatlar majmuidan foydalanish o`smirlarni hayotga, voqea-hodisalarga ma'naviy-estetik baho berishga o'rgatib borish maqsadga muvofiqdir;

Uchinchidan, umumiy o`rta ta'lim maktablari tasviriy san'at to'garaklarida tanlovlar, ekspozitsiyalar, dekoratsiya, natyurmort, portret, peyzaj, haykaltaroshlik janrlaridagi asarlar bilan madaniy tadbirlarda ishtirok etish, jihozlash tasviriy san'at to'garaklarining yillik ish rejalarida alohida aks ettirmog'i lozim. Shundagina yoshlarni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashda samarali natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston. 2021 y. -B. 270.
2. Shavkat Mirziyoyev. "Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik" "O'zbekiston" nashriyoti Toshkent-2022. - 416 b.
3. Shavkat Mirziyoyev. "Inson qadri, uning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlar uchun" "O'zbekiston" nashriyoti Toshkent-2023. - 386 b.
4. "Fazilatli avlod" 7-18 yoshli bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha qo'llanma. 130-bet.
5. https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144

6. Avtoritar tarbiya. TARBIYA. O`zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, Toshkent,2010. 9-10 b.b